

Міністерство культури і туризму України
Державний методичний центр навчальних закладів культури і мистецтв

Анатолій Семшук

Виконавська майстерність баяніста
Методичні основи

Навчальний посібник

Видання друге

*Допущено Міністерством культури і туризму України
як навчально-методичний посібник
для вищих навчальних закладів культури
і мистецтв I–IV рівнів акредитації*

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН

ББК 85.314
С30

Рецензенти:

народний артист України, професор Національної
музичної академії ім. П.І. Чайковського

С.С. Грінченко,

педагог-методист Криворізького музичного училища

Д.М. Ільїн

Семешко А.А.

С30 Виконавська майстерність баяніста. Методичні основи:
Навчальний посібник. — Тернопіль: Навчальна книга —
Богдан, 2009. — 144 с.

ISBN 978-966-10-0291-2

У посібнику розглядаються окремі методичні та теоретичні питання професійного розвитку баяніста-виконавця.

Адресовано студентам вищих музичних навчальних закладів I-IV рівнів акредитації.

ББК 85.314

Охороняється законом про авторське право.

Жодна частина цього видання не може бути використана чи відтворена в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва

ISBN 978-966-10-0291-2

© Семешко А.А., 2009

© Навчальна книга — Богдан, макет,
художнє оформлення, 2009

Про книгу та її автора

Якби виникла потреба в максимально стислій, лаконічній формі назвати найхарактерніше, що властиве людській і творчій сутності автора цієї книги, заслуженого діяча мистецтв України, професора, академіка Анатолія Андрійовича Семешка, я, напевно, звернувся б до такого визначення: «Завжди — у вирі життя!» Таким він був свого часу у виконавстві, таким є сьогодні в музичній педагогіці, в науковій та навчально-методичній роботі, у видавничій справі, в громадському житті. І ще — самостійність художнього мислення та самовираження з перших же кроків в музичному мистецтві, самотність, яка зустрічається вкрай рідко, яка змусила в свій час (ще в період його навчання в класі славнозвісного Марка Мусяйовича Геліса) заговорити про народження нового яскравого імені.

В основі даної праці лежить досвід більш ніж тридцятирічної творчої діяльності Анатолія Семешка — педагога. За основними положеннями, висновками та рекомендаціями книги стоїть велика і натхненна праця митця, художня практика наставника, який, працюючи на різних етапах життєвого шляху у провідних мистецьких та педагогічних навчальних закладах України, виховав цілу плеяду першокласних відомих сьогодні музикантів. Серед них: народний артист України, лауреат Національної премії імені Т.Г. Шевченка, художній керівник та головний диригент Національного заслуженого академічного симфонічного оркестру України Володимир Сіренко (диригентська спеціалізація в Київській консерваторії); заслужений артист України, лауреат міжнародного конкурсу Олександр Івченко; лауреат Державної премії Казахстану, десятиразовий лауреат найпрестижніших міжнародних конкурсів Дамір Султанов; володар «Трофею Світу», п'ятиразовий лауреат міжнародних конкурсів Костянтин Жуков; лауреат чотирьох міжнародних конкурсів, виконавець та композитор Борис Мирончук; диригент Донецько-

го симфонічного оркестру, лауреат міжнародних конкурсів Віктор Олійник та інші.

Без сумніву, цей посібник є вкрай необхідною і своєчасною працею, присвяченою актуальним проблемам професійного формування баяністів. Відразу слід зазначити, що книга написана дуже доступною, зрозумілою і, разом з тим, професійною мовою. Надзвичайно важливим і цінним є те, що в ній автор категорично відмовляється від сумнозвісної і, на жаль, все ще живучої авторитарної манери нав'язування своїх наукових та методичних принципів і поглядів. Навпаки, невимушено і толерантно висловлюючи свої спостереження, міркування та рекомендації, надзвичайно вміло і тактично веде за собою молодих колег, зацікавлено подає їм руку професійної допомоги, надихаючи на особисті пошуки та індивідуальну творчість. Слід також відзначити, що вільне володіння сучасним оригінальним та класичним музично-художнім матеріалом дозволило Анатолію Семешку цікаво, змістовно і переконливо «озвучити» літературний текст книги.

Переконаний, що даний посібник стане у пригоді широкому колу колег-викладачів, учнів та студентів всіх ланок музичної освіти України.

*Народний артист України, професор,
академік Петровської академії наук та мистецтв,
член-кореспондент Академії мистецтв України
В.В. Восеводін*

Віг автора

Шановні колеги, зізнаюсь відверто, дана праця виникла, на щастя, не під тиском загальновідомої викладачам наших ВНЗ жорсткої життєвої необхідності обов'язково і всім «писати науку». Посібник, який ви тримаєте в своїх руках, це, якщо можна так сказати, «замовлення душі і серця» його автора. Іншими словами, перед вами не баянна «музично-педагогічна Біблія», яка претендує на абсолютну універсальність і використання «у всіх випадках життя». Скоріше, це літературно оформлені і в міру можливості систематизовані результати багаторічних авторських спо-

стережень, спілкувань з колегами та молоддю, педагогічних роздумів, аналізу так званої класичної та сучасної музично-методичної літератури. Саме тому, висновки і рекомендації, що розпорошені на сторінках цієї книги, слід розглядати не з позицій догматизму, а як такі, що висвітлюють лише один із напрямків у вирішенні складних завдань системи музичного навчання та виховання молодих баяністів.

Для зручності викладення матеріал книги поділено на чотири частини:

1. Методи навчання.
2. Планування навчального процесу.
3. Розвиток виконавських навичок.
4. Окремі питання теорії виконавства.

Автор має надію, що ця книга внесе свій скромний внесок в процес удосконалення виконавської та педагогічної майстерності молодих колег і стане корисною для тих, хто вивчає питання педагогіки та теорії баянного виконавства.

Розділ 2

Планування навчального процесу

Розумне планування та індивідуальний підхід до учня нерозривно пов'язані.

Г. Нейгауз

Не витрачайте часу на музику, яка є банальною чи не благородною.

С. Рахманінов

Навчальний матеріал з курсу «Спеціальний інструмент — баян (акордеон)» в навчальних закладах планується на початку кожного семестру у формі індивідуального робочого плану. Для студентів першого курсу такий план складається лише після ознайомлення з їх загальними музичними даними, реальними та потенційними виконавськими можливостями.

Необхідним розділом індивідуального плану є характеристика студента. В ній викладач відмічає позитивні риси та вади підопічного, звертає увагу на особливості виконавського апарата, темперамент, вольові якості, рівень загальної музичної підготовки, його відношення до занять із спеціального інструмента. Зрозуміло, що складання глибокої характеристики за такими параметрами можливе лише за наявності тонкої спостережливості викладача, його уміння вбачати особливості поведінки кожного студента на уроці та на естраді.

Головний зміст фахової дисципліни «Спеціальний інструмент — баян (акордеон)» складає, перш за все, *музичний репертуар* — основа виховання музиканта. Саме тому професійно грамотний його вибір є надзвичайно важливим моментом. Адже не потребує доказу той факт, що *уміння підібрати найкращий репертуар для кожного студента — найважливіший показник педагогічної майстерності*.

Специфіка виховання баяністів у вищих навчальних закладах полягає, як відомо, в тому, що випускники повинні не тільки досконало володіти інструментом, а й уміти професійно, методично грамотно провести урок, володіти навичками акомпанементу, вільно читати з листа, транспонувати, підбирати на слух тощо. Крім цього, вони повинні вільно орієнтуватись в навчально-методичній літературі.

Враховуючи це, індивідуальний робочий план доцільно складати за такими напрямками:

1. Новий художній репертуар для детального вивчення з викладачем.
2. Новий художній матеріал для самостійного вивчення.
3. Новий репертуар для ескізного вивчення.
4. Репертуар для повторення.
5. Інструктивний матеріал (гами, арпеджіо, акорди, етюди, вправи).
6. Матеріал для розвитку навичок читання з листа, транспонування, гри на слух.

При складанні індивідуального плану на кожний семестр вкрай важливо пам'ятати, що *репертуар має бути високохудожнім і стилістично різноманітним*. Вибір творів базується не тільки на індивідуальних особливостях студента, а й на *різноманітності* музичної літератури. Від кількості зіграних творів багато в чому залежить майстерність виконавця, адже в кожному з них різний образний світ, техніка, звуковідтворення. «Дуже важливо постійно збагачувати свій репертуар, причому, не слід обмежуватись вузьким колом композиторів. З часом виконавець знаходить свій репертуар, який йому найближчий, в якому йому є що сказати, але на початку творчого шляху і особливо в роки навчання бажано переграти як можна більше творів різних епох і стилів.»¹

Із цього випливає висновок про необхідність *перспективного планування* навчального репертуару на декілька курсів вперед. Такий спосіб планування значною мірою буде сприяти *систематиза-*

¹ Липс Ф. Искусство игры на баяне. — М., 1985. — С. 140.

це активний метод формування у них музично-слухових уявлень, що відіграють провідну роль у розвитку та вихованні музичних здібностей. Отже, розвиток навичок читання з листа нині виходить далеко за межі навчальних програм.

Репертуар

Одним з головних факторів становлення сучасного баяна став, як відомо, оригінальний репертуар, створений переважно вітчизняними та російськими композиторами, і, звісно, знати його та використовувати в своїй роботі просто необхідно. В полі зору студентів та викладачів постійно повинні бути твори М. Чайкіна, О. Холмінова, К. М'яскова, А. Рєпнікова, Вл. Золотарьова, А. Кусякова, В. Зубицького, В. Подгорного, В. Рунчака, В. Власова, А. Білошицького, Є. Дербенка, О. Нагаєва та інших авторів, які плідно працювали і продовжують працювати в галузі баянної музики.

Належне місце в репертуарі баяністів слід відвести і зарубіжній оригінальній музиці таких прогресивних композиторів, як Т. Лундквіст, Г. Бреме, О. Шмідт, Ю. Хатрік, П. Фіала, Б. Преч, Ф. Анжеліс, Н. Бендсон, П. Макконен та інших.

Працюючи над творами вищезгаданих вітчизняних та зарубіжних композиторів, бажано паралельно, не шкодуючи на це часу, знайомити студентів із оригінальними творами сьогодення, які написані в сучасній та авангардній манері з використанням нетрадиційних для баяна виразових засобів, нетрадиційної нотації музичного матеріалу і таке інше. Це можуть бути твори С. Губайдуліної, які, без перебільшення, відкрили нову епоху в баянній літературі. Студент повинен знати про епізодичне проникнення в музичну лексику сучасних баянних творів такого нетрадиційного виразового засобу, як людський голос. Мова іде про декламацію (В. Рунчак «Меса-реквієм»), крик та сміх (М. Кагель «Pondordbox»), спів: (пр. 11).

В окремих випадках можна зустрітись із авторськими рекомендаціями відносно застосування:

- свисту: (пр. 12),
- шипіння: (пр. 13),
- клацання пальцями правої руки та язиком (пр. 14),
- повітряного клапана (клапан для впускання і випускання повітря): (пр. 15).

Досить часто композитори використовують ритмізований стук по міхові та корпусу інструмента: (пр. 16).

Tempo primo (Lento)

Ф. Анжеліс. Interieur

11

Loco

voce "o"

Detailed description: This musical score is for example 11, titled 'Tempo primo (Lento)' by Ф. Анжеліс. Interieur. It consists of three staves. The top staff is a vocal line with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). It begins with a whole rest, followed by a series of eighth and sixteenth notes, and ends with a half note. The middle staff is a bass line with a bass clef and the same key signature, featuring a series of half notes. The bottom staff is a piano accompaniment with a bass clef, showing chords and moving lines. A circled 'L' with a dot below it is labeled 'Loco'. The text 'voce "o"' is placed above the vocal line.

Tempo I (Andante)

В. Власов. П'ять поглядів на країну ГУЛАГ

12

на свистуючи

mf

mf

Detailed description: This musical score is for example 12, titled 'Tempo I (Andante)' by В. Власов. П'ять поглядів на країну ГУЛАГ. It consists of three staves. The top staff is a vocal line with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). It features a series of quarter notes and rests. The middle staff is a piano accompaniment with a treble clef, showing a series of quarter notes. The bottom staff is a piano accompaniment with a bass clef, showing chords and moving lines. The text 'на свистуючи' is written above the vocal line. The dynamic marking *mf* is present in both the vocal and piano parts.

(Allegro)

В. Зубицький. Партита №2, I ч.

13

sf *sf* *fff* *fff* *sf* *ff* *fff*

(voce)
Ш.....

Detailed description: This musical score is for example 13, titled '(Allegro)' by В. Зубицький. Партита №2, I ч. It consists of three staves. The top staff is a vocal line with a treble clef and a key signature of two flats (Bb, Eb). It features a series of chords and notes, with a dashed line above it. The middle staff is a piano accompaniment with a treble clef, showing chords and moving lines. The bottom staff is a piano accompaniment with a bass clef, showing chords and moving lines. The dynamic markings *sf*, *fff*, and *ff* are present in the piano part. The text '(voce) Ш.....' is written above the vocal line.

Allegro

В. Зубицький. П'яццоліана, I ч.

14

lingua + dita

mp *f*

M+M *M+M*

Detailed description: This musical score is for example 14, titled 'Allegro' by В. Зубицький. П'яццоліана, I ч. It consists of two staves. The top staff is a vocal line with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). It features a series of notes and rests. The bottom staff is a piano accompaniment with a bass clef, showing chords and moving lines. The text 'lingua + dita' is written above the vocal line. The dynamic markings *mp* and *f* are present in the piano part. The text *M+M* is written above the piano part.

С. Губайдуліна. De profundis

15

3

(Presto)

В. Зубицький. Болгарський зошит, VIII ч.

16

fff *marcatissimo* *fff*

Останнім часом в оригінальних творах все частіше можна зустріти таке незвичайне явище, як гра двома руками на лівій клавіатурі баяна: (пр. 17, 18).

(Vivo)

Є. Дербенко. Блазень та ведмідь

17

f

(Allegro)

А. Кусяков. Лики часу, що минає, VI ч.

18

mf *cantabile* *gliss.*

Про всі ці, та інші новації баянної літератури студент повинен знати і до них готуватися, адже всі нетрадиційні перераховані вище дії здійснюються самим баяністом-виконавцем. Звичайно форми ознайомлення із сучасними музичними творами можуть бути найрізноманітнішими. Треба лише пам'ятати, що не слід поспішати